

Signaleringsrapport Beroepsziekten '04

Coronel Instituut
Academisch Medisch Centrum
Universiteit van Amsterdam

Nederlands Centrum
voor Beroepsziekten

5 Huidaandoeningen

Ook in 2003 was het aantal meldingen van beroepshuidaandoeningen door bedrijfsartsen weer beduidend lager dan dat van de dermatologen die deelnemen aan het ArbeidsDermatosen Surveillance Project (ADS). Bij de bedrijfsartsen was er echter sprake van een lichte toename, terwijl het aantal meldingen van de dermatologen in 2003 is afgenomen. Om een goed beeld te krijgen van het vóórkomen van beroepshuidaandoeningen is actieve opsporing nodig. De wijze waarop de meldingen in de bouwnijverheid tot stand komen illustreert dat. In tegenstelling tot andere sectoren blijkt de signalering hier voor meer dan 50% te geschieden via het periodiek onderzoek (PAGO).

Actieve opsporing moet echter onderdeel uitmaken van een arbozorg systeem voor huidaandoeningen waarin goede voorlichting en instructie ruime aandacht dienen te krijgen. Dankzij de arboconvenanten in de gezondheidszorg en kappersbranche heeft het terugdringen en beheersen van arbeidsgebonden huidproblemen een prominente plaats gekregen. Gelet op de meldingen is er alle aanleiding om het in andere risicosectoren zoals de metaalsector en de voedingssector evenzeer prioriteit te geven.

5.1 Omschrijving beroepshuidaandoeningen

Contacteczeem

Contacteczeem ontstaat als gevolg van huidcontact met een stof. Het kan ontstaan door een allergie voor een bepaalde stof (allergisch eczeem) en door langdurige irritatie van de huid door één of meerdere stoffen (orthorgisch eczeem). De verschijnselen zijn roodheid, jeuk, kleine blaasjes, schilfering of kloven.

Contacturticaria

Contacturticaria zijn jeukbulten (galbulten). Zij ontstaan na direct huidcontact met bepaalde stoffen. Soms is dat op basis van allergie voor de stof, maar er kan ook een ander mechanisme aan ten grondslag liggen.

Huidgezwollen

Goedaardige huidgezwollen, bijvoorbeeld wratten, kunnen ontstaan door contact met bepaalde virussen. Kwaadaardige huidgezwollen (huidkanker) kunnen het gevolg zijn van langdurige blootstelling aan ultraviolet licht, zoals die zich kan voordoen bij mensen die veel in de buitenlucht werken.

5.2 Omvang van de problematiek

Meldingen door bedrijfsartsen

In 2003 kwamen 270 meldingen van beroepshuidaandoeningen binnen. Dit is 4,5 % van het totale aantal beroepsziektemeldingen (2002: 4,4%). Dit aantal wijkt enigszins af van het in hoofdstuk 2 gepresenteerde. Raadplegen van de afzonderlijke meldingen in de categorie allergische aandoeningen leerde dat hier een aantal meldingen van huidaandoeningen bij zaten. Eczeem is verantwoordelijk voor 90% van de meldingen van beroepshuidaandoeningen (tabel 5.1). Bijna 27% van de gemelde eczeemgevallen is jonger dan 30 jaar. In 30% van de meldingen die betrekking hadden op gevallen van eczeem resp. urticaria was er sprake van persoonlijke eigenschappen en/of een preëxistente aandoening die bij de oorzakelijke relatie van belang geacht werd.

De meeste meldingen komen uit de industrie: 84 (31,1%), gevolgd door de bouwnijverheid: 53 (19,6%) en de gezondheidszorg: 52 (19,3%). Wordt rekening gehouden met het aantal werknemers dat in de betreffende sector werkzaam is dan is het aantal meldingen uit de bouwnijverheid relatief het hoogst (13.3/100.000 werknemers), gevolgd door de industrie (8,7/100.000 werknemers) en de gezondheidszorg (5,4/100.000 werknemers). De meldingen uit de bouwnijverheid zijn echter bij 53% van de gevallen tot stand gekomen via signalering door het periodiek onderzoek (PAGO). Voor alle meldingen samen gold dit slechts voor 12% van de gevallen.

Tabel 5.1 Aantal meldingen van beroepshuidaandoeningen door bedrijfsartsen, verdeling naar diagnoses

Aandoening	2000	2001	2002	2003
Contacteczeem	243	207	166	212
Atopisch eczeem	5	7	8	7
Overige eczemen	11	20	30	21
Contacturticaria	3	10	5	4
Huidgezwellen	3	1	0	7
Huidinfecties	6	13	7	10
Overige huidaandoeningen	17	12	19	9
Totaal	288	270	235	270

Samenwerken en verwijzen loont

In een periode van enkele weken meldden zich bij een bedrijf dat constructielijmen produceert verschillende werknemers met werkgebonden huidproblemen. Voor nader onderzoek werd door de bedrijfsarts de afdeling voor beroepsgebonden huidaandoeningen (NECOD) verbonden aan het VUmc te Amsterdam ingeschakeld.

Door de bedrijfsleiding werd aangegeven dat enkele maanden voor het ontstaan van de huidklachten het conserveermiddel 2-n-octyl-4-isothiazolin-3-one (OIT) ter partiële vervanging van chloor/methylisothiazolin-3-one (CIT/MIT) in het productieproces geïntroduceerd was.

Tijdens een werkplekbezoek werd waargenomen dat er tijdens het mengproces voor het vervaardigen van de constructielijmen sterke blootstelling van de huid optrad aan poedervormige chemicaliën.

Het allergologisch onderzoek toonde bij de werknemers met klachten positieve huidtestreacties voor CIT/MIT, bij 3 werknemers reacties voor OIT en bij 1 een reactie voor 1,2-benzisothiazolin-3-one (BIT) en methyldibromoglutaronitril aan.

Op basis van deze bevindingen zijn door het bedrijf een aantal maatregelen genomen, die effectief bleken en ook de werknemers met klachten in staat stelden hun werk te blijven doen.

Dit voorbeeld illustreert het belang van goede samenwerking tussen bedrijf, bedrijfsarts en de dermatoloog in het analyseren van een arbeidsdermatologisch probleem en het komen tot een oplossing hiervan.

De belangrijkste oorzaken van eczeem in de meldingen zijn: nat werk eventueel in combinatie met detergentia: 50 (21%), metaalbewerkingvloeistoffen en oliën: 20 (8%), latex: 13 (5%), cement en chroom: 13 (5%), kappersproducten: 12 (5%). Verder zijn vermeldenswaard: rubber(chemicaliën): 7 en epoxyverbindingen: 6. Conserveermiddelen worden viermaal genoemd maar vrijwel zeker berust een aantal meldingen waarbij metaalbewerkingvloeistoffen als oorzaak zijn genoemd (ook) op een allergie voor het hierin aanwezige conserveermiddel.

Het ArbeidsDermatosen Surveillance (ADS) project

Het ADS project is een gezamenlijk registratieproject van het NCvB en het Nederlands Kenniscentrum ArbeidsDermatosen (NECOD). Er nemen verspreid over het hele land 25 dermatologen aan deel. Men rapporteert via een speciaal ontworpen meldingskaart maandelijks nieuwe gevallen van beroepshuid-aandoeningen. Evenals in voorgaande jaren is ook in 2003 het aantal meldingen afkomstig van de dermatologen een veelvoud van dat van

de bedrijfsartsen (tabel 5.2). Het diagnoseoverzicht laat ook een verschil met dat van de bedrijfsartsen zien. Dermatologen rapporteren na contacteczeem huidgezwellen als meest frequente diagnose. Dat bedrijfsartsen deze aandoening niet melden, komt doordat zij zich doorgaans voordoet op een leeftijd waarop men niet meer werkzaam is.

Van de door de dermatologen gemelde gevallen van contacteczeem is 49% vrouw en is 40,3% jonger dan 30 jaar.

Tabel 5.2 Diagnoseoverzicht van de in 2001, 2002 en 2003 gerapporteerde aandoeningen door dermatologen in het kader van het ADS project

Diagnose	Aantal meldingen in 2001 (% van totaal)	Aantal meldingen in 2002 (% van totaal)	Aantal meldingen in 2003 (% van totaal)
Contacteczeem	882 (77,9)	764 (79,9)	673 (81,1)
Huidgezwellen	150 (13,2)	77 (8,0)	83 (10,0)
Overige huidaandoeningen	40 (3,5)	49 (5,1)	33 (4,0)
Contacturticaria	34 (3,0)	25 (2,6)	11 (1,3)
Mechanisch trauma	12 (1,1)	24 (2,5)	11 (1,3)
Huidinfecties	8 (0,7)	19 (1,9)	12 (1,4)
Nagelaandoeningen	3 (0,3)	6 (0,6)	3 (0,4)
Ontsteking haarzakjes	3 (0,3)	4 (0,4)	4 (0,5)
Totaal	1132	956	830

Groepering van de beroepen met de meeste meldingen (tabel 5.3) laat zien dat de gezondheidszorg, de metaalsector (inclusief automonteurs) en de voedingssector (inclusief horeca) de belangrijkste bijdrage leveren, maar dat het beroep met de meeste meldingen nog steeds dat van kapper is.

Tabel 5.3 Top 10 van de beroepen met de meeste meldingen van contacteczeem in 2001, 2002 en 2003 in het kader van het ADS project

Beroep	2001		2002		2003	
1 Kapper	94	(1)	79	(1)	59	(1)
2 Verpleegkundige	62	(2)	48	(2)	38	(2)
3 (Auto-/onderhouds)monteur	36	(5)	46	(4)	36	(3)
4 Schoonmaker	59	(3)	46	(3)	34	(4)
5 Verkoper	31	(9)	18	(-)	33	(5)
6 Horecamedewerker	32	(6)	29	(5)	31	(6)
7 Metaalarbeider/metaalbewerker	43	(4)	28	(6)	30	(7)
8 Kok	23	(10)	23	(8)	22	(8)
9 Bakker	21	(-)	8	(-)	18	(9)
10 Ziekenverzorger	28	(7)	22	(7)	17	(10)

Nog duidelijker dan bij de meldingen van de bedrijfsartsen, wordt bij die van de huidartsen nat werk het meest frequent als oorzaak van contacteczeem aangegeven (tabel 5.4). Verder laat het overzicht zien dat ortho-ergische prikkels beduidend vaker als oorzaak genoemd worden dan allergische. Ook bij de verkopers en bakkers, beide in 2003 nieuw in de top 10, wordt nat werk het meest als oorzaak genoemd, zij het dat bij de verkopers niet onverwacht nikkel (contact met muntgeld) op de tweede plaats komt.

Overigens heeft hierbij doorgaans het contact met muntgeld niet geleid tot de allergieontwikkeling maar komt een reeds bestaande nikkelallergie er door tot uiting. Bij veel meldingen is er overigens sprake van meer dan één oorzaak en kan er sprake zijn van een combinatie van een ortho-ergische en allergische factor. De afname van oliën en metaalbewerkingvloeistoffen als oorzaak, berust voor een deel op nauwkeuriger registratie doordat vaker dan voorheen het in de vloeistof aanwezige conserveermiddel als oorzaak wordt geïdentificeerd.

Tabel 5.4 Meest genoemde oorzaken van contacteczeem bij meldingen in het kader van het ADS Project

Oorzaak	2002	2003
Nat werk	265	227
Irritatieve stoffen	60	88
Zepen en detergentia	20	28
Planten	30	20
Rubberchemicaliën	29	20
Nikkel	18	24
Mechanische factoren	23	32
Haar(verf)producten	34	24
Latex	13	9
Geurstoffen	16	14
Conserveermiddelen	18	23
Acrylaten	21	11
Oliën/metaalbewerkingsvloeistoffen	25	15
Epoxyhars	17	12
Chroom	14	6

5.3 (Inter)nationale gegevens en vergelijking

Op basis van zelfrapportage wordt geschat dat de prevalentie van beroepshuidaandoeningen in het Verenigd Koninkrijk in 2001-2002 39.000 bedraagt (Health & Safety Executive, 2003). Op basis van de meldingen van zowel bedrijfsartsen (OPRA) als huidartsen (EPIDERM) wordt in dezelfde periode het aantal nieuwe gevallen van beroepshuidaandoeningen geschat op 3900 per jaar. Hiervan is 80% meldingen van contacteczeem. Cijfers van het EPIDERM/OPRA surveillance project lijken te wijzen op een lichte maar nog geen consistente afname van het aantal nieuwe gevallen van contacteczeem sinds 2000. Het aantal werknemers dat als gevolg van het contacteczeem in aanmerking kwam voor een arbeidsongeschiktheidsuitkering is echter wel gestaag afgenomen van 434 in 1990 naar 168 in 2002.

Het aantal meldingen van beroepshuidaandoeningen is in Duitsland de laatste jaren betrekkelijk constant en bedraagt 17.500 per jaar nadat het zich in de 90-er jaren op een niveau van ruim 22.000 per jaar bevond (HVBG, 2002). Het aantal gevallen dat voor uitkering in aanmerking komt is echter beduidend lager omdat er dan ook sprake moet zijn van arbeidsongeschiktheid voor eigen werk. Het bedroeg in 2002: 1478 en is hiermee vergelijkbaar met het aantal van de twee voorgaande jaren terwijl ook dit getal in de 90-er jaren beduidend hoger lag.

Bespreking van de meldingsgegevens

In een aantal Europese landen tekent zich een dalende trend af in het aantal nieuwe gevallen van contacteczeem (Diepgen, 2003; Meding en Järholm, 2002). De afname van het aantal meldingen van dermatologen in het kader van het ADS project zou erop kunnen wijzen dat dit ook in Nederland het geval is. Er moeten echter enige kanttekeningen bij deze veronderstelling geplaatst worden. Zo moet rekening worden gehouden met een afnemende meldingsdiscipline. Verder is het nog te vroeg om de daling toe te schrijven aan recent afgesloten arboconvenanten in een aantal sectoren met huidbelastend werk. Het effect van hierin voorgestelde maatregelen kan nu nog niet meetbaar zijn.

Daarnaast is er een lichte stijging van het aantal meldingen door bedrijfsartsen maar die zou nu juist kunnen wijzen op verscherpte aandacht voor de signalering.

Zowel uit de meldingen van de bedrijfsartsen en meer nog uit die van de dermatologen blijkt dat contacteczeem een aandoening is die vooral bij jongere werknemers optreedt en zich dus al manifesteert in de eerste jaren van blootstelling (Diepgen, 2003). Voorlichting, instructie en vroegtijdige signalering zal zich dan ook vooral moeten richten op deze categorie werknemers.

De meldingen van de bedrijfsartsen vloeien voor meer dan 80% voort uit passieve surveillance d.w.z. zijn gesignaleerd naar aanleiding van het bezoek van een patiënt op het verzuim- of arbeidsomstandigheden spreekuur. Dit geldt niet voor de bouwnijverheid waar meer dan 50% van de meldingen via het PAGO opgespoord is. Dit verklaart het relatief grote aantal meldingen uit de bouwnijverheid t.o.v. de andere sectoren maar vormt ook een onderstreping van het belang van het PAGO als signaleringsinstrument. Het ontbreken van beroepen uit de bouwnijverheid in de top 10 van meldingen van de dermatologen duidt erop dat het uit de meldingen berekende incidentiecijfer voor de bouw dicht bij het werkelijke cijfer zal liggen en dat voor de top-10 beroepen hogere incidenties dan hier aangegeven kunnen worden verwacht. Met actieve opsporing in risicobranches zouden die incidenties aan het licht kunnen komen.

Gezondheidszorg en de kappersbranche zijn bekende risicosectoren waar al de nodige aandacht aan preventie wordt besteed. De sector metaal (inclusief de autogarages) verdient in dat opzicht ook de nodige systematische aandacht getuige het aantal meldingen. Opmerkelijk vaak worden hier de conserveermiddelen, aanwezig in ondermeer oliën en zepen, relatief vaak als oorzakelijk agens genoemd.

5.4 Wetenschappelijke en maatschappelijke ontwikkelingen

(Nieuwe) oorzaken

Huidaandoeningen door PC gebruik

Beeldschermwerk blijkt op verschillende wijze huidklachten te kunnen veroorzaken. Mechanische factoren (frictie) lijken de belangrijkste te zijn maar met een allergie voor stoffen in de muis of muismat moet ook rekening worden gehouden (Wintzen en van Zuuren, 2003). Er zijn overigens geen aanwijzingen dat PC-gerelateerde huidklachten zich vaak voordoen.

Detergentia (zeepverbindingen) bevorderen allergische reactie

Gecombineerde blootstelling aan een bekend sensibiliserend conserveermiddel (MDBGN) en een detergens blijkt een sterkere allergische reactie te veroorzaken dan toediening van MDBGN alleen (Pedersen et al., 2004).

Omdat dit een veel voorkomende vorm van gecombineerde blootstelling is, dient hiermee rekening worden gehouden met bepaling van drempelwaarden voor allergenen. Het zou daarnaast ook aanleiding kunnen zijn voor het geven van een huidnotatie aan stoffen die zelf niet toxisch zijn maar wel de penetratie van allergenen door de huid bevorderen (Nielsen et al., 2004).

Contactallergie in de voedingsindustrie

De bakker en kok komen voor in de top 10 van beroepen met de meeste meldingen van contacteczeem. Ortho-ergische prikkels (nat werk) vormen een belangrijke oorzaak maar daarnaast blijkt sensibilisatie voor een aantal bekende allergenen zoals nikkel, rubberchemicaliën, formaldehyde en composieten mix in deze sector vaker dan normaal voor te komen (Bauer et al., 2002). Bij de diagnostiek en preventie van contacteczeem in de voedingssector verdient dit aandacht.

Preventie en reïntegratie

Goede voorlichting en instructie zijn effectief gebleken in de preventie van handeczeem en het beperken van de gevolgen ervan (Schwanitz et al., 2003). Zorg voor handeczeem dient dan ook geen natte vinger werk te zijn (Jungbauer et al., 2002) maar vraagt om een zorgsysteem waarin dit aspect naast diverse andere ruimschoots aandacht dient te krijgen. Resultaten van een op deze wijze uitgevoerde benadering van de preventie van handeczeem bij het verrichten van nat werk in gezondheidszorginstellingen in Nederland zijn binnenkort te verwachten. In Zwitserland bestaat al langer ervaring in het geven van voorlichting en instructie waarbij lesmateriaal via internet aangeboden wordt (www.2mains.ch).

Een positieve ontwikkeling mag ook de start van het maken van een NVAB-richtlijn voor het handelen van bedrijfsartsen bij (contact)eczeem genoemd worden. Eenmaal gereedgekomen en geïmplementeerd zal deze richtlijn een belangrijke stimulans kunnen betekenen voor het maken van de omslag van passieve signalering naar actieve opsporing en preventie.

Niet iedereen die huidbelastend werk verricht krijgt eczeem. Het verklaren van de verschillen in gevoeligheid voor huidprikkelende stoffen is tot nu toe maar beperkt mogelijk gebleken. Er dienen zich echter wel nieuwe inzichten aan die te maken hebben met de regulatie van ontstekingsreacties in de huid. Genetische factoren spelen bij deze regulatie een belangrijke rol (Willis, 2002). In het verlengde hiervan wordt vervolgens gezocht naar voorspellende testen (Tupker, 2003). Zorgvuldig uitgevoerde studies zullen moeten uitwijzen in hoeverre deze bij kunnen dragen aan signalering en bewaking van risico-individuen.

5.5 Conclusies

■ Contacteczeem een beroepsziekte van de jongere werknemer

Nieuwe gevallen van contacteczeem treden vooral op bij jongere werknemers. Dit betekent dat er vooral de eerste jaren na indiensttreding extra aandacht geschonken moet worden aan goede voorlichting en vroegtijdige signalering.

■ Metaal- en voedingssector ook risicobranches contacteczeem

Dat de kappersbranche en de gezondheidszorg risicobranches zijn voor contacteczeem is genoegzaam bekend. De aandacht voor preventie die hieruit is voortgevloeid dient ook uit te gaan naar de metaal- en voedingssector, waarin zich zoals blijkt uit de meldingen ook relatief veel gevallen van contacteczeem voordoen.

■ Tijd rijp voor implementatie van zorgsysteem ter preventie van eczeem

Hoopgevende resultaten van een integrale benadering voor de preventie van contacteczeem pleiten ervoor om ook bij de binnenkort te ontwikkelen richtlijn voor bedrijfsartsen te kiezen voor een proactieve in plaats van een reactieve benadering.

■ Verschillen in gevoeligheid voor huidprikkelende stoffen biedt mogelijkheden voor individuele bewaking

Nieuwe inzichten in de wijze waarop eczeem door irriterende stoffen ontstaat, leidt tot de identificatie van nieuwe (genetische) gevoeligheidsfactoren. Die zouden op termijn mogelijkheden kunnen bieden voor een meer geïndividualiseerde vorm van gezondheidsbewaking.